

Baltsende Zwarte Zeeëenden *Melanitta nigra* voor de Nederlandse kust

Courtship display of Common Scoters at the Netherlands' coast

Jaarlijks brengen tienduizenden Zwarte Zeeëenden *Melanitta nigra* de winter door voor de Nederlandse kust (Laursen 1989). Tijdens hun verblijf in onze wateren worden reeds paren gevormd en de gedragingen bij de balts zijn in het verleden al meermalen bestudeerd. Bengtson (1966) en Cramp & Simmons (1977) onderscheiden drie soorten baltsgedrag. Zeeëenden baltsen in groepjes en deze bestaan meestal uit een adult vrouwtje en meerdere mannetjes (soms met een subadult mannetje). De grootte van deze groepjes varieert van 3 tot ongeveer 12 eenden, afhankelijk van het tijdstip. Naarmate de winter vordert neemt het aantal woorden per groepje toe.

Voor de kust van Terschelling hebben we tijdens een 'zeeëenden-survey' in maart 1991 aan boord van het MS *Navicula* (onderzoeksschip van het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee, NIOZ) de literatuurgegevens betreffende het baltsgedrag van de Zwarte Zeeëend kunnen verifiëren. Met grote regelmaat konden we de al beschreven 'low-rushes', 'tail-snaps' en 'short-flights' waarnemen. Niet alleen overdag, maar ook 's nachts tot 02:30 uur bleken de groepjes baltsende eenden actief. Dit was in het donker te horen aan de baltsroepen van de mannetjes en het inmiddels bekende gespattel van de 'low-rushes'. Bovendien zagen we in het licht van schijnwerpers eenden overvliegen. 's Morgens om 06:45 uur leken de eenden allemaal te hebben gerust en enkele fourageerden.

Eén type baltsgedrag dat de eenden vertoonden bleek niet in de beide handboeken (Bauer & Glutz von Blotzheim 1969, Cramp & Simmons 1977) te zijn beschreven. Plotseling vliegt een groep baltsende eenden op (meestal 1 wijfje en minstens 10 woorden), zonder dat duidelijk is wat de aanleiding is en welke eend de aanzet geeft. Dan begint het groepje te 'zwermen'. Het vliegt niet gewoon naar zijn bestemming maar volgt een schijnbaar willekeurig patroon met verschillende vlieghoogtes. Het vrouwtje vliegt nooit voorop, meestal in 2e tot 5e positie, maar geeft wel de vliegrichting aan. De mannetjes om haar heen proberen zo dicht mogelijk bij haar te blijven en volgen elke beweging nauwgezet. Achterin de groep vallen vaak enkele woorden af, maar meestal sluiten andere exemplaren weer aan zodat een groep kan groeien tot zo'n 40 stuks. Zo'n wolkje kris-kras vliegende eenden valt snel op tussen de andere groepjes die wel 'normaal' vliegen na verstoring. Vervolgens plonst na enkele minuten de groep ergens in het water en de mannetjes tonen allemaal een grote mate van opwinding. Met de nekken gestrekt, staart overeind, de koppen omhoog en één kant op gericht blijven de eenden op één plaats zwemmen, zelfs wanneer zij dicht bij het onderzoeksschip geland waren. Dit laatste maakte het gedrag extra opvallend. Doorgaans zijn de eenden zo schuw dat zij proberen om op vele honderden meters afstand van een op hen invarend schip te blijven en bestudering van de

eenden op korte afstand was daarom meestal onmogelijk. Bij het hier beschreven ballsgedrag kwam er meermalen een groep eenden pal naast het schip neer; voor de waarnemers een mooie gelegenheid de eenden van dichtbij te bestuderen.

Een verklaring voor dit gedrag kan mogelijk worden afgeleid uit het gegeven dat er naarmate het seizoen vordert meer mannetjes per wijfje beschikbaar komen (cf. Camphuysen & Van Dijk 1983). Het vrouwtje kiest in deze periode een partner uit een groepje gegadigden dat zich min of meer aan haar opdringt. Door dicht bij die ene man te blijven en de rest te verjagen laat zij vervolgens blijken niet meer 'vrij' te zijn. Wanneer nu echter de druk van de andere mannetjes zo groot is dat zij hen niet allemaal meer kan verjagen, gaat zij op de vleugels. Dit gedrag is in een vrij kort tijdsbestek 13 keer gezien.

Summary Courtship displays of Common Scoters Melanitta nigra were studied in a wintering concentration off Terschelling, Dutch Wadden Sea islands, on board MV Navicula in March 1991. Courting displays were found to occur both during day and night. One particular display was not previously described (cf. Bauer & Glutz von Blotzheim 1969, Cramp & Simmons 1977). A group of scoters, usually consisting of 1 adult female and about 10 drakes, suddenly takes off and starts swarming. The female, never leading but usually in second to fifth position, decides where to go and how to fly with all the males trying hard to follow and stay as close as possible to her. In the back of the group males leave, but new males join and the group may grow to about 40. Then the group suddenly alights, with all males behaving quite excitedly, sometimes close to the ship, apparently losing all shyness. In normal situations, Common Scoters do try to stay at least several hundreds of metres away from an approaching vessel. It is argued, that this type of behaviour is initiated by the female and occurs rather late in the wintering season when a female, having already chosen a partner, is unable to avoid the harassment of the many still unmated males.

- Bauer K.M. & Glutz von Blotzheim U.N. 1969. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 3. Anseriformes (2. Teil). Akad. Verl., Frankfurt am Main.
- Bengtson S.-A. 1966. Observations on the sexual behaviour of the Common Scoter on the breeding grounds, with special reference to courting parties. *Vår Fågelvärld* 25: 202-226.
- Camphuysen C.J. & Dijk J. van 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. *Limosa* 56(3): 81-230.
- Cramp S. & Simmons K.E.L. 1977. The Birds of the Western Palearctic, I. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Laursen K. 1989. Estimate of seaduck winter populations of the Western Palearctic. *Dan. Rev. Game Biol.* 13(6): 2-22.

Henk Offringa, Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ), Postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel